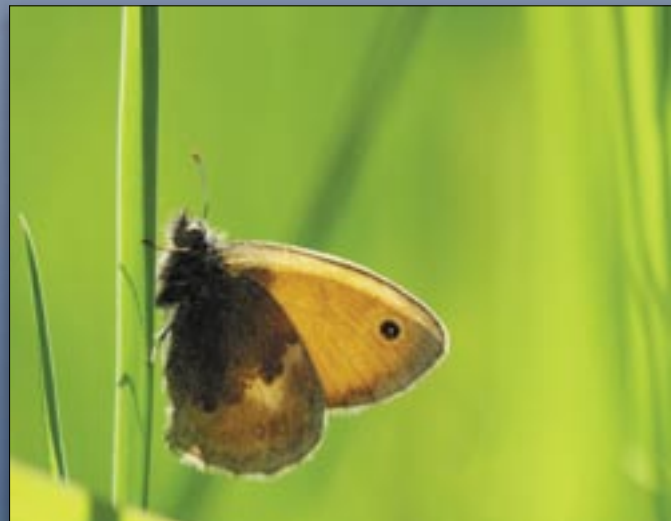

BRAKONA

Jaarboek

2006
2007

Jaarboek Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie – Brakona

Voorwoord door dhr. Jean-Pol Olbrechts, *gedeputeerde leefmilieu provincie Vlaams-Brabant*

Beste natuurliefhebber,

Het zesde jaarboek van Brakona is een feit. Zoals ook de bij de vorige uitgaven pleziert het me te mogen vaststellen dat het thema natuurstudie op een enthousiaste groep vrijwilligers kan rekenen.

Een aantal bijdragen zijn het resultaat van projecten die door de provincie ondersteund werden. In het kader van de bijzondere natuurbeschermingsprojecten kunnen erkende natuurverenigingen daartoe projectaanvragen indienen.

Recent werd beslist om - in het kader van dit subsidiereglement - extra nadruk te leggen op soortbescherming en biodiversiteit. Eén van de hoofddoelstellingen van Brakona is nog steeds de realisatie van een samenhangend natuurstudieprogramma voor de provincie. Onder meer in dat kader wordt ijverig gewerkt aan het PPS-project. Dit letterwoord roept nu misschien nog vragen op maar zal binnen afzienbare tijd in zowel natuurstudie- als beleidsmiddelen gekend zijn als Prioritaire Provinciale Soorten-project. In het kader hiervan werden soortenlijsten opgesteld met organismen waarvoor de provincie een speciale verantwoordelijkheid heeft of waarvan het zwaartepunt van hun verspreiding in Vlaams-Brabant ligt.

De soorten die aan bod komen in dit jaarboek komen grotendeels ook voor op deze lijsten en zijn dus Provinciale Prioritaire Soorten. De uitdaging zal nu zijn om aan deze soorten een leefgebiedenbenadering te koppelen. Dat is ook logisch, want de grote pimpernel is niets zonder haar overstromingsgrasland en de grauwe gors is zeer gevoelig voor de kwaliteit van het akkerleefgebied.

De provincie Vlaams-Brabant erkent dan ook de waarde van het natuurstudiewerk dat in de schoot van natuurverenigingen wordt verricht en zal dit blijven aanmoedigen o.a. door het aanbieden van een forum onder de vorm van dit jaarboek.

Ik wens u alvast veel leesgenot.

Jean-Pol Olbrechts,
gedeputeerde leefmilieu

inhoudstafel

Algemeen

Defensieve natuur in Diest: onderzoek naar de biodiversiteit op een militair domein met aanbevelingen naar beheer	6
--	----------

Koen Berwaerts et al.

Ongewervelden

De Tijgerspin al meer dan 10 jaar te gast in de provincie Vlaams-Brabant	42
---	-----------

Jorg Lambrechts

Vliegend hert drie jaar later: van bureaustudie tot monitoring en bescherming	46
--	-----------

Arno Thomaes

Zweefvliegen in het staatsnatuurreservaat Rodebos en Laanvallei	54
--	-----------

Frank Van De Meutter

Vogels

Broedvogels van het Schorisgat (2006) en Schoonbroek	64
---	-----------

Johan De Meirman

Graan voor gorzen, het succes van akkerreservaten	82
--	-----------

Robin Guelinckx

Planten

Een netwerk van aardtong-houdende, knotszwamrijke wasplatenweiden in Vlaams-Brabant	100
--	------------

Roosmarijn Steeman, Jorg Lambrechts en Robin Guelinckx

Veranderingen in de korstmosflora in de provincie Vlaams-Brabant	122
---	------------

Dries Van den Broeck

Het wel en wee van de Grote pimpernel in de omgeving van Zemst	136
---	------------

Herman Dierickx

Geologie

Groevers met een ijzersterk verhaal: de ijzerzandsteengroeves van het Hageland	144
---	------------

Philippe Liesenborghs

Zoogdieren

De Eikelmuis in West-Brabant	154
-------------------------------------	------------

Joeri Cortens

De Hazelmuis in Vlaams-Brabant	166
---------------------------------------	------------

Dominique Verbelen

Populatie dynamica bij de Europese haas in Vlaams-Brabant	178
--	------------

Thomas Ceulemans

Graan voor Gorzen, het succes van akkerreservaten

De Rode Lijsten van onder andere planten en broedvogels laten er geen twijfel over bestaan: onze akkerfauna en akkerflora zijn de soortengroepen bij uitstek die de afgelopen decennia de sterkste achteruitgang kenden. Tal van voorheen algemene soorten als Veldleeuwerik, Geelgors, Korenbloem, Hamster en Grauwe gors zijn op vele plaatsen verdwenen en sommige van deze soorten dreigen zelfs op korte termijn uit te sterven in België en de ons omringende landen!

Goed gelegen akkerreservaten met gericht beheer in functie van akkervogels blijken een belangrijke ondersteunende tot zelfs cruciale rol te spelen voor heel wat van de soorten die in het hedendaagse landbouwgebied steeds minder plaats vinden.

Het project 'Graan voor Gorzen' van de Natuurpunt afdeling Velve-Mene is daar één van de belangrijkste voorbeelden van. Op de akkerreservaten wordt sinds 2002 een extensief akkerbeheer gevoerd waarbij gedurende het winterhalfjaar overblijvende tarwe en ander voedsel op de, als natuurgebied beheerde, akkertjes te vinden is.

De eerste positieve resultaten van deze zeer soortgerichte beheermaatregelen zijn reeds na enkele jaren merkbaar op het terrein. Daarenboven heeft intensieve opvolging van de resultaten al belangrijke nieuwe inzichten in het beheer van akkerreservaten en ecologie van Geelgors en Grauwe gors opgeleverd. Dit artikel bundelt de praktijkervaringen van 5 jaar beheer van akkerreservaten in een ruime regio rond Hoegaarden.

Robin Guelinckx

Historiek

Het eerste akkerreservaat in Oost-Brabant was een akker op kalkrijke stenige leem te Hoegaarden. Dit perceel werd in 1996 aangekocht en er werd in de eerste plaats beheerd in functie van zeldzame akkerflora. Deze stenige akker herbergde een belangrijke groeiplaats van onder andere Blauw walstro, Spiesleeuwenbek en Kleine wolfsmelk. Er werd enkel in het begin van de winter ondiep geploegd zonder inzaai van gewassen. Het beheer van dit eerste akkertje was dus voornamelijk een botanisch beheer.

Eind 1999 kon Natuurpunt een aantal stenige akkers aankopen op de vallehellingen van de Nermbeek en zo het natuurgebied Rosdel te Hoegaarden uitbreiden. Gezien de goede botanische resultaten op de kalkrijke akker die reeds

in beheer was, werd voor een aantal geïsoleerd gelegen percelen gekozen voor akkerbeheer. Het is in 1999 dat de percelen Katerspoel, Blinde Ezel, Aalst en Egypte in beheer werden genomen. Het waren voordien alle vier intensieve, maar landbouwkundig minder waardevolle, akkertjes die kwamen braak te liggen in 2000 en voor de ene botanische verrassing na de andere zorgden. Er werden op meerdere plaatsen Spiegelklokjes gevonden en soorten als Kleine wolfsmelk en Spiesleeuwenbek bleken nog courante verschijningen in de zaadbanken van de Hoegaardse kalkrijke akkers.

Tevens in deze periode werd de zuid gerichte stenige helling op het Pertseveld te Hoksem aangekocht en als akkerreservaat ingericht (Natuurpunt reservaat Mene-Jordaanvallei).

Volgende pagina: boven Geelgors, onder Grauwe gors, maart 2007, akkerreservaat Bosdel, Outgaarden.
Foto's Freek Verdonck

De forse achteruitgang van typische akkervogels en akkerplanten, veroorzaakt door veranderingen in de landbouw en de nood aan biotoopversterking in het agrarisch gebied, heeft ertoe geleid dat we het beheer van de eerste akkerreservaten in 2002 beter afgestemd hebben op alle aanwezige akkerleefgemeenschappen. Dit gebeurde door de ploegbewerking te combineren met inzaai van tarwe die niet geoogst wordt en waarvan de opbrengst minstens tot na de winter op het veld blijft.

Het idee van overblijvend graan op de akkertjes werd afgeleid uit volgende veldwaarnemingen:

- Wintervoederplaatsen voor paarden (zadenrijk hooi), rundvee (ingekuilde maïs) en opslagplaatsen voor stalmest blijken enorme groepen Geelgorzen en Grauwe gorzen te kunnen herbergen op het moment dat er nog amper voedsel in het agrarisch gebied beschikbaar is (december tot en met april)
- Voederplaatsen van jagers met tarwe i.p.v. maïs kunnen eveneens belangrijke voedselgebieden voor gorzen

zijn. Jagers werken gebruikelijk liever met maïsperceeltjes dan met tarwe omdat er amper kans op rotting is en maïs meer dekking biedt aan Fazanten en Reeën. Een andere reden is dat het makkelijker inpasbaar is in de bedrijfsvoering van een landbouwer om een strook maïs te laten staan dan een graanstrook. Tarwe wordt dan weer dikwijls in een voederemmer aan de Fazanten ter beschikking gesteld. Indien er voldoende gemorst wordt blijken deze plaatsen zeer interessant voor gorzen en knaagdieren en we hebben zelfs al kunnen waarnemen dat de gorzen effectief aan de voederemmer komen eten. Ook de vondst van een hamsterburcht vlakbij dergelijke 'emmervoederplaats' bewijst het opportunisme van heel wat akkersoorten.

- Onbespoten graanstoppelevelden en zadenrijke overhoekjes zijn zeer zeldzaam geworden tijdens het winterhalfjaar. Indien er gedurende deze periode dergelijke percelen aanwezig zijn in geschikt akkervogelgebied vormen ze stevast een optimaal foerageergebied voor gorzen en leeuweriken. Percelen waar door (weers)omstandigheden laattijdig of rommelig geoogst werd, zijn ook stevast de interessante percelen voor heel wat (akker)vogels. Naast graan zijn onder andere ook langdurige overblijvende vlaspercelen en mosterdpercelen (indien zaadzetting tijdens zachte winters) interessant voor bv. Kneu. Vooral korrelmaïsstoppelevelden (in tegenstelling tot maïsvelden die vroeger geoogst worden om in te kuilen als veevoeder) zijn zeer belangrijk voor akkervogels. Voornamelijk Grauwe gorzen en Geelgorzen lijken in de wintermaanden in toenemende mate afhankelijk van de aanwezigheid van dergelijke percelen omdat de rest van het agrarische gebied er volledig geploegd, ingezaaid en veel te netjes bijligt.

Grauwe gors.
Foto Freek Verdonckt

De projectnaam 'Graan voor Gorzen' komt van de Engelse benaming van Grauwe gors: Corn Bunting, wat letterlijk vertaald 'graangors' betekent. Gezien het (sterk toenemende) belang van akkerreservaten voor Grauwe gorzen tijdens de wintermaanden en het doel van onze inzet om ook in het broedgebied van deze soort aan biotoopversterking te gaan doen, was de naam van dit project dan ook snel gekozen.

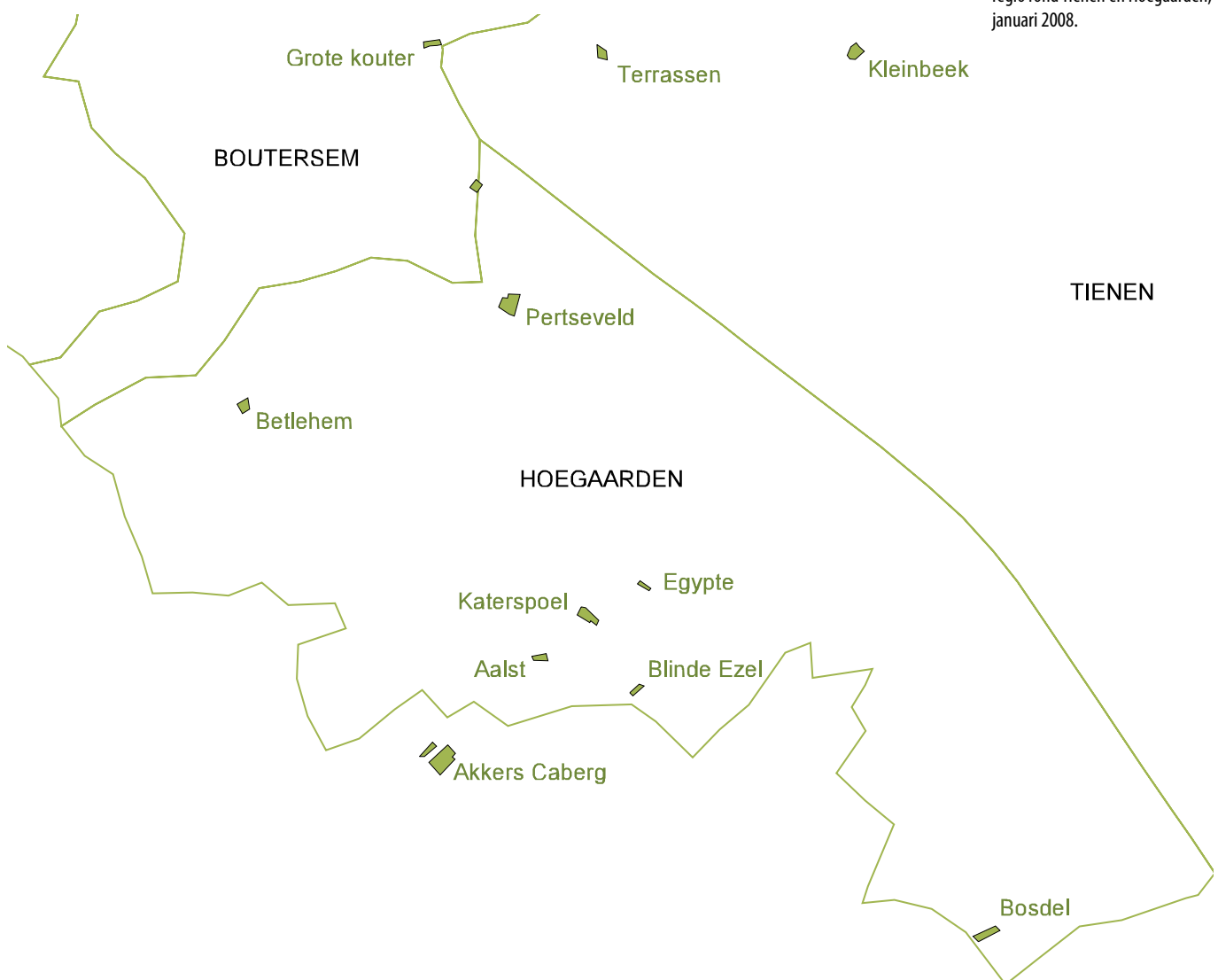
Situering

Alle percelen liggen in of in de nabije omgeving van het werkingsgebied van Natuurpunt Velpe-Mene (zie kaartje). Dit werkingsgebied situeert zich grotendeels in Droog Haspengouw (Krijt-Leem regio) en het overgangsgebied met het Zuidelijk Hageland.

Aanvankelijk werd er op vijf percelen op de valleiflanken van de Hoegaardse reservaten te Nerm en Hoksem aan akkerbeheer voor gorzen gedaan. Aangezien deze percelen reeds vanaf de eerste winter enorme aantallen Geelgorzen (>600 ex op één perceel) en Grauwe gorzen (>100 ex op één perceel) bleken te herbergen, was de beslissing snel genomen om het areaal van deze natuurakkertjes uit te breiden en de spreiding binnen de regio te optimaliseren in functie van akkervogels.

In de periode 2002-2007 steeg het aantal akkerreservaten van vijf naar elf in deze regio, enkele tijdelijke percelen buiten beschouwing gelaten. Deze tijdelijke percelen waren telkens kleine overblijvende graanpercelen of -randen, die vanuit graanakker een spontane successie naar

Akkerreservaten beheerd door Natuurpunt Velpe-Mene in de regio rond Tienen en Hoegaarden, januari 2008.

struweel, ruigte of grasland kenden. In 2008 komen er twee gebieden bij, namelijk een perceel te Bunsbeek en twee akkers naast Bois de Caberg net over de gewestgrens te Jodoigne aansluitend bij het natuurgebied het Rosdel te Hoegaarden.

Van de huidige elf akkerreservaten situeren er zich tien binnen de Haspengouwse Krijtregio en één akker in het Zuidelijk Hageland. De oppervlakte van de akkers is steeds klein. De oppervlakte varieert tussen 0,5 en 1,5 ha en in totaal wordt ongeveer 8 ha akkers beheerd gespreid over elf akkerreservaten (situatie eind 2007, omringende graslanden en struweelen niet meegerekend).

Belangrijk is dat er enkel akkerreservaten aangelegd worden in zeer kansrijk gebied voor Geelgors en (in de mate van het mogelijke) prioritair in kerngebieden van Grauwe gors.

De akkerreservaten van het 'Graan voor Gorzen'-project

Bosdel te Outgaarden

Dit is het enige akkerreservaat dat momenteel optimaal ligt voor Veldleeuwerik en Grauwe gors gezien de centrale ligging in kernbroedgebieden voor beide soorten, namelijk op een groot en hoog gelegen akkerplateau gelegen tussen de Grote- en Kleine Getevallei en uitgestrekt over Vlaams en Waals gewest.

Het perceel werd aangekocht eind 2006 en deels ingezaaid met zomertarwe gemengd met een klein aandeel Voederwikke en Esparcette (mengsel 3 van de Waalse faunabraak). De andere helft van het perceel is een reliëfrijk, soortenrijk Glanshaverhooiland met interessante graslandpaddestoelen. Op het hellinggrasland wordt een botanisch beheer gevoerd waarbij de maaidatum in mate van het mogelijke afgestemd wordt op de

Onbehandeld zomertarweperceel, akkerreservaat Bosdel te Outgaarden, 19 juni 2007.
Foto Robin Guelinckx

voedselnoden van eventueel broedende kiekendieven in de nabij omgeving en eventuele grondbroeders op het perceel. Interessante soorten die uit de zaadbank verschenen, zijn Akkerandoorn, Gele ganzenbloem en veel Akkerviooltje. Deze soorten duiden op het zandlemige karakter op dit deel van het plateau. Het is landbouwkundig bekeken het minst waardevolle perceel van het Vlaamse deel van dit plateau. Het akkerreservaat ligt op de rand van het zeer grootschalige Vlaamse deel en het voorlopig nog kleinschalige Waalse deel met veel akkerranden (kleine perceelstructuren) en met naast veel graan en biet ook nog relatief veel gras (weide en hooiland) op het plateau. De oostelijke rand van dit uitgestrekte akkergebied wordt bedreigd door de aanleg van een groots en langgerekt industrieterrein en een nieuwe verbindingsweg tussen de E40 en St. Jean Geest. Dit megalomane project zal een aanzienlijke barrière vormen tussen

het akkerplateau en de vallei. Reeds in het eerste jaar bleek overblijvend graan op deze plaats een schot in de roos. Door de centrale ligging in het broedgebied van Grauwe gorzen kan deze soort jaarrond profiteren van de gunstige omstandigheden. Het was opvallend dat de Grauwe gorzen hier reeds onmiddellijk na de rui (vanaf begin oktober) in groep op de overstaande zomertarwe foerageren. In december 2007 werd een maximumaantal van 140 Grauwe gorzen op dit perceel bereikt. Eenmaal alle overblijvende tarwe op was, verplaatste de groep zich naar een nabijgelegen korrelmaïsstoppeleveld met veel oogstrest.

Katerspoel, Egypte, Blinde Ezel en Aalst te Hoegaarden

Dit zijn de vier akkers die al het langst (sedert 1999) in beheer zijn. Ze zijn gesitueerd op de valleiflanken van de Nermbeek net stroomafwaarts van het

Wintertarweperceel in tweeslagstelsel omzoomd met dichte sleedoornstruwelen, akkerreservaat Katerspoel te Hoegaarden, 15 januari 2007.
Foto Robin Guelinckx

natuurgebied Rosdel ter hoogte van gehucht Nerm.

Dit zijn allen botanisch zeer waardevolle percelen met dagzomende Gorbertangekalksteen. Hier komen mooie voorbeelden voor van de Stoppelleeuwenbek-associatie (Naaldenkervel-verbond) met florerende populaties van Spiesleeuwenbek en de zeer zeldzame Eironde leeuwenbek. Andere soorten zijn Groot spiegelklokje, Blauw walstro, Kleine wolfsmelk en een hele reeks algemenere soorten akkerplanten.

Perceel Katerspoel is het akkerreservaat met de hoogste biodiversiteit. Op dit perceel komen de meeste plantensoorten (gradiënt van kalksteenbrokken naar zandigere bodem met zwerfkeien, ongewervelden (zeldzame loopkevers, Bruin blauwtje, Sleedoorpage,...) en de grootste concentraties Geelgorzen voor. Ook bij Grauwe gorzen zijn deze percelen geliefd maar pas wanneer alle voedsel in de nabijgelegen broedgebieden op is (tijdens de periode 2002-2007 voornamelijk vanaf december en januari).

Betlehem te Meldert

Dit is een kleine akker met aangrenzend een kleine sparrenaanplant gelegen in de rand van het plateau van Honsem te Meldert. Het plateau van Honsem is een belangrijk akkervogelgebied met een belangrijk kerngebied van Grauwe gorzen en Veldleeuweriken. Het is tevens een aantrekkelijk gebied voor kieken-dieven en voor typische doortrekkers en wintergasten van uitgestrekte open akkergebieden. De ligging van dit zeer klein akkerreservaat in de rand van een optimaal akkervogelgebied blijkt cruciaal. Daarvan getuigen de grote concentraties van Grauwe gorzen (225 ex.) op dit perceel van amper 15 a tijdens een koudeperiode begin maart 2005.

Botanisch is het één van de minder belangrijke percelen omdat het niet stenig, reliëfrijk of zandig is maar toch verschijnen hier soorten als Akkerandoorn uit de zaadbank wat ons hoopvol stemt over de botanische potenties op de reguliere akkers in de regio.

Op termijn proberen we centraal op het

plateau van Honsem een aantal brede akkerstroken te realiseren om de aanwezige natuurwaarden aanzienlijk te kunnen versterken.

Pertseveld te Hoksem en akker Willebringenbos

Deze percelen maken deel uit van het natuurgebied Mene- en Jordaanvallei te Hoegaarden-Boutersem.

Het Pertseveld is een relatief groot akkerreservaat (>1ha) gelegen op een zuidhelling met veel dagzomende kalkzandsteen. Dit perceel herbergt een goed ontwikkelde flora, zeer gelijkaardig met de akkers rond Nerm te Hoegaarden met typische soorten als Kleine wolfsmelk, Spiesleeuwebek en ook Eironde leeuwebek. Voor akkervogels is dit perceel minder gunstig gelegen maar toch treffen we ook hier jaarlijks concentraties van tientallen Geelgorzen aan. Ook bij de Grauwe gorzen is dit perceel geliefd maar pas als het voedsel in de nabijgelegen broedgebieden op is.

Het akkertje aan de noordrand van Willebringenbos is een klein overhoekje dat extensief in wisselbraak ingezaaid wordt.

Grote kouter te Verrijck en Terrassenlandschap te Kumtich

Dit zijn twee percelen in de rand van de Grote kouter, een typisch Haspengouws koutergebied op de grens van Haspengouw en Hageland en afgescheiden van het belangrijkste akkerareaal in de regio door de E40.

Akkerreservaat Grote kouter is een voormalige jagersakker en -aanplant vergelijkbaar met Betlehem te Meldert. Reeds vanaf het eerste jaar bleek de aanwezigheid van overstaande tarwe gedurende de winterperiode een schot in de roos met grote concentraties Geelgorzen en Grauwe gorzen. Vooral voor de lokale broedpopulatie van Grauwe gorzen speelt dit perceel een belangrijke rol in de winter.

Akkerreservaat Terrassen te Kumtich ligt aan de andere kant van het open akkergebied en is groter en minder voedselarm dan akker Grote kouter. Dit perceel heeft dezelfde waarde als het vorige

maar gezien de oppervlakte en het voorlopig productieve karakter van deze grond is dit perceel veel minder snel leeggegeten door vogels en knaagdieren en momenteel dus van groter belang.

Akkerreservaat Kleinbeek te Kumtich

Dit nieuwe akkerreservaat werd in het kader van de RVK aangelegd ter buffering en versterking van inrichtingsmaatregelen voor de Rugstreeppad op het plateau van Vissenaken langsheen de bovenloop van de Kleinbeek te Kumtich. Op deze plaats verbleven in het verleden reeds vrij grote groepen Geelgorzen aangezien het ingerichte perceel in het verleden vrijwel jaarlijks met korrelmaïs werd ingezaaid (voormalig nat grasland) en tot in het vroege voorjaar als stoppelveld bleef liggen. Het akkerreservaat ligt aan de rand van broedgebied van Grauwe gors en binnen broedgebied van Geelgorzen. Eind november 2007 bleek een overblijvende tarwerand al voor een

groep van een 60-tal geelgorzen te zorgen terwijl er slechts enkele kilometers verderop op dat moment een groep van meer dan 120 Geelgorzen op het huidige akkerreservaat te Kumtich verbleef. Indien er kolonisatie door Rugstreeppad zal plaatsvinden de komende jaren, zal tevens onderzocht worden in welke mate een akkerreservaat van belang kan zijn voor deze soort. De aanwezigheid van een onbespoten graanakker (eventueel in wisselbraak) die blijft liggen tot eind april-begin mei zou aantrekkelijk kunnen zijn voor deze Rode Lijst soort om te overwinteren en zeker optimaal als voedselgebied in de zomer.

Zilverberg te Meensel-Kiezegem

Dit reliëfrijke perceel op Diestiaanzandsteen was een laagstamboomgaard en werd eind 2006 omgevormd naar akkerreservaat. Dit perceel maakt deel uit van het natuurgebied Zilverberg met voornamelijk soortenrijke vochtige en droge

Ingezaaide onbehandelde zomertarwe met spontane opslag wintertarwe in de randen, akkerreservaat Terrassen te Kumtich, 13 mei 2005.
Foto Robin Guelinckx

reliëfrijke graslanden. Door de centrale ligging in een belangrijk kerngebied van Geelgorzen in het Zuidelijk Hageland kende dit perceel reeds vanaf het eerste jaar een groot succes bij de overwinterende Geelgorzen. Eind december 2007 was de groep reeds aangegroeid tot meer dan 150 ex. In de nabije omgeving zijn er nog enkele relictpopulaties van Grauwe gorzen en we hopen in de nabije toekomst deze soort hier gedurende het winterhalfjaar te kunnen herbergen.

In 2008 worden nieuwe percelen aan Waalse zijde (Caberg) van het reservaat Rosdel en in het overgangsgebied van het Hageland met Haspengouw te Bunsbeek (Moutsborn) aan het project 'Graan voor Gorzen' toegevoegd.

Ook in een ruimere omgeving rond de regio Hoegaarden-Tienen worden tegenwoordig akkers op deze manier beheerd. Succesvolle akkertjes kwamen er de voorbije jaren bij op het plateau van Leefdaal, op de Koeheide te Bertem, het Vinne te Zoutleeuw, de omgeving van het Walenbos te Tielt-Winge en Heibos te Kortenen met op alle plaatsen enkele tot vele tientallen foeragerende Geelgorzen.

Resultaten en bevindingen 'Graan voor Gorzen' periode 2002-2007

Doordat de aantallen foeragerende vogels op de akkerreservaten op zeer regelmatige basis geteld worden zijn we de afgelopen jaren heel wat meer te weten gekomen over de ecologie en verspreiding van deze soort in de regio.

Geelgorzen

Geelgorzen zijn op alle akkerreservaten in Zuidoost-Brabant het ganse jaar door aanwezig en op de meeste plaatsen is er duidelijk een toename van de dichtheid van broedterritoria in de omgeving van deze akkers.

Vanaf midden oktober nemen de aantallen toe en worden de eerste wintergroepen gevormd. Zeer waarschijnlijk zijn dit voornamelijk broedvogels uit de nabije omgeving. Deze groepen worden tijdens koudeperiodes aangevuld met Geelgorzen vanuit een ruimere omgeving en in sommige jaren aangevuld met andere vogels, vermoedelijk komende uit oostelijke en noordelijke richting. Voorlopig werd dit enkel in 2003-2004 vastgesteld met een opvallende toename van groepsgrootte met recordgroep van 600+ op Katerspoel te Hoegaarden.

Uitbreiding en betere spreiding van de akkerreservaten zorgt er in toenemende mate voor dat, alleszins bij aanvang van het winterhalfjaar wanneer er nog voldoende tarwe is, de maximale groepsgrootte op de verschillende percelen de laatste jaren iets kleiner blijft en zelden boven de 200 Geelgorzen per locatie bedraagt.

Op de akkerreservaten regio Hoegaarden-Tienen (dus zonder de recente uitbreidingen en de Hagelandse akkerreservaten) verbleven de afgelopen winters in totaal 600 à 700 Geelgorzen. Dit is de broedpopulatie uit de nabije omgeving (ongeveer 250 territoria) inclusief jonge vogels. Enkel tijdens langdurige koude-

Grauwe gors.
Foto Freek Verdonck

periodes werden er >700 geelgorzen geteld op alle percelen tezamen.

De populatie Geelgorzen is in het projectgebied de laatste jaren stabiel tot plaatselijk toegenomen, een trend die ook elders in de overgebleven broedgebieden blijkt.

In de regio rond Hoegaarden wordt dit zeker ook in de hand gewerkt door het sterk verhoogde voedselaanbod gedurende het winterhalfjaar in het project 'Graan voor Gorzen' en door aanzienlijke biotoopversterking rond de akkerreservaten. Dit gebeurt door uitbreiding van mantel- en zoomvegetaties, omvorming akker naar hooiland en braaklegging van akkers in de beheerde natuurgebieden. In een ruime regio rond de akkerreservaten bereikt de Geelgors op meerdere plaatsen nog dichtheden van 10 tot iets meer dan 20 territoria/100 ha.

Voldoende dekking vlakbij de akkers is zeer belangrijk maar niet noodzakelijk. Doornstruweel met veel Sleedoorn en bramen is het meest geliefd. De percelen met de meeste dekking en minste kans op verstoring worden eerst leeggegeten. Dit viel op bij het bestuderen van de wintergroep die foerageert op de 4 percelen rond Nerm te Hoegaarden. Het perceel dichtst bij de bebouwing (akker Aalst) en dus met het meeste kans op verstoring door mensen en zwervkatten wordt als laatste bezocht door het gros van de lokale winterpopulatie Geelgorzen.

Vanaf maart worden territoria bezet en zijn de groepen veel kleiner. Toch blijven Geelgorzen op overblijvend graan foerageren tot eind april maar voeden zich dan ook met andere zaden en ongewervelden.

Na slechte weersomstandigheden gedurende het broedseizoen in 2006, met een aanhoudende vochtige en koudeperiode eind mei en begin juni, werden beduidend minder jonge vogels in de periode oktober en november op de akkers vastgesteld tijdens tellingen en gericht speuren naar andere gorzensoorten.

Grauwe gorzen

Grauwe gorzen foerageren ongeveer het ganse winterhalfjaar (eind september tot en met begin mei) in groep op de akkerreservaten. De grootste groepen werden tot nu toe waargenomen tijdens late vorstperiodes. Op de akkerreservaten was de grootste concentratie Grauwe gorzen in de periode 2002-2007 ongeveer 345 exemplaren op twee percelen te Hoegaarden. De grootste groep in de regio was een groep van bijna 600 Grauwe gorzen in januari 1997 op een stoppelveld in de vallei van de Grote Gete te Tienen-Oplinter waar toen nog een populatie in open graslandgebied aanwezig was. Dit is een biotoop waar sinds enkele jaren in België nog maar sporadisch in gebroed wordt.

Akkerreservaten die in het broedgebied liggen worden jaarrond gebruikt als voedselgebied en hopelijk in de toekomst door uitbreiding van deze terreinen ook als broedgebied.

Op de actueel gunstig gelegen percelen foerageren Grauwe gorzen reeds onmiddellijk na de rui. Tijdens de ruiperiode in augustus-september verblijven de dieren hoofdzakelijk in bietenvelden grenzend aan tarwestoppel. Percelen die niet in het broedgebied liggen (merendeel van de huidige akkerreservaten) worden pas bezocht als alle voedsel in het broedgebied op is.

Grauwe gorzen zijn in het voorjaar veel langer van zaden afhankelijk dan Geelgorzen. De wintergroepen blijven, afhankelijk van het weer, tot begin mei samen. Vooral in de periode maart-april heeft de soort het bijzonder moeilijk door gebrek aan voedsel in het agrarisch landschap. In deze periode kan de soort bijna overal voedselzoekend waargenomen worden (zelfs in tuinen en rond boerderijen) en dan is de soort ook aanwezig op akkers die vlakbij de bebouwing liggen (bvb. Aalst te Nerm).

Akkerreservaten en beheerovereenkomsten voor akkervogels zijn het meest succesvol in de overgebleven kerngebieden van deze soort. Voorlopig liggen

slechts enkele kleine reservaatpercelen in het broedgebied van deze soort. Deze percelen herbergen de vroegste en de grootste groepen.

De populatie Grauwe gorzen lijkt in het projectgebied achteruitgaand. Plaatselijk is er in de buurt van enkele akkerreservaten t.o.v. de tellingen voor de broedvogelatlas in 2001 en 2002 een lichte toename merkbaar (Grote kouter, plateau tussen Nerm en Gete) maar dat kunnen evengoed verschuivingen zijn. De verspreide kleine populaties in het Zuidelijk Hageland en overgangsgebied Haspengouw gaan sterk achteruit en op enkele plaatsen is de soort de laatste jaren zelfs verdwenen.

Nood aan een aangepast beheer: ploegen, zaaien en opvolgen

Alle akkers worden op de klassieke manier geploegd en ingezaaid met onbehandelde winter- en zomertarwe door een lokale landbouwer in loondienst van Natuurpunt Velpe-Mene. De opbrengst blijft minstens tot na de daaropvolgende winter op het perceel, afhankelijk van het daaropvolgende beheer.

Onbehandeld zaaigoed

Er moet naar gestreefd worden om altijd onbehandeld zaaigoed te gebruiken. Dit blijkt op het moment van het zaaien een zeer belangrijke en toegankelijke bron van wintervoedsel dat nergens anders meer in het landbouwgebied beschikbaar is. Het klassieke zaaigoed wordt immers met (slecht smakende) vogel- en knaagdierwerende stoffen behandeld. Behandeld graan wordt pas na enkele weken door vogels gegeten als de stoffen afgespoeld zijn door de regen. Dit werd waargenomen op een landbouwbedrijf waar behandelde zaaitarwe gemorst werd en het gedrag van Huismus bestudeerd werd door de landbouwer die de akkerreservaten ploegt en inzaait. Naast de behandeling met vogel- en knaagdierwerende stoffen zijn de ef-

ficiënte zaaimachines, die alle zaaigoed zorgvuldig onderwerken, er ook een oorzaak van dat er minder voedsel beschikbaar is gedurende de winterperiode. Akkervogels eten ingezaaid behandeld graan pas als het begint te kiemen en enkel de zeer schaarse graankorrels die oppervlakkig liggen zijn bereikbaar. Deze zijn tevens zeer geliefd bij knaagdieren en algemenere vogelsoorten zoals duiven en kraaien.

Enkele praktijkervaringen met onbehandeld zaaigoed en akkervogels:

- Onbehandeld zaaigoed van zomertarwe als voedsel voor akkervogels: in de periode waarin er gezaaid wordt (maart en april) zijn zaden zeer schaars. Dit is zeker het geval na periodes van langdurig aanhoudende en late vorst. De eerste weken na inzaai worden deze percelen dan ook druk bezocht door veel vogels en naast gorzen worden dan ook vaak Patrijzen en uiteraard ook Houtduiven en kraaien op deze percelen aangetroffen. Vooral voor Grauwe gorzen (en vermoedelijk ook Veldleeuweriken) blijkt onbehandeld zaaigoed van tarwe en gerst zeer belangrijk omdat deze soorten het volledige winterhalfjaar afhankelijk zijn van zaden en enkel in de periode dat er jongen zijn op zoek gaan naar ongewervelden. Dit in tegenstelling tot Geelgorzen en vele andere soorten van eerder halfopen landschap die vanaf de eerste warme voorjaarsdagen in maart en april al vaak ongewervelden op het menu hebben staan (onder andere wolfspinnen in ruige graslanden).
- Onbehandeld zaaigoed van wintertarwe als voedsel voor akkervogels: blijkt ook zeer gegeerd hoewel er in deze periode (november en december) vaak nog redelijk wat voedsel beschikbaar is in het landschap. Recent ingezaaide wintertarwepercelen bleken meermaals aantrekkelijker als voedselgebied dan de nabijgelegen

percelen met overblijvend graan in de aar! Uiteraard was dit steeds van korte duur omdat het aandeel volledig oppervlakkig liggende zaden relatief beperkt is. We kunnen hieruit afleiden dat gorzen (en ook leeuweriken), afhankelijk van de structuur van de nabije omgeving, vrijwel steeds open foerageerplaatsen (geploegde of schaars begroeide akkers, open plekken in grasland) verkiezen boven ruigte en grasland met een gesloten vegetatiestructuur.

- Onbehandeld zaaigoed moet voldoende dik ingezaaid worden in belangrijke akkervogelgebieden: Indien er grote concentraties gorzen en leeuweriken verwacht kunnen worden kan men dus omwille van deze makkelijke voedselbevoorrading best iets meer dan de gangbare dichtheid laten inzaaien (150 tot 250 kilo/ha). In het geval van behandeld zaaigoed volstaat 100-150 kilo/ha ruimschoots.
- Onbehandeld zaaigoed is het goedkoopst als je zelf geogost zaaigoed van de landbouwer koopt of duivenvoeder dat ook kiemkrachtig is. Onbehandeld zaaigoed van de Boerenbond is duur omdat onbehandeld zaaigoed niet of amper gekocht wordt. Voor een partij onbehandeld graan moeten de machines die de stoffen op het graan aanbrengen speciaal worden stopgezet. Hierdoor is het onbehandeld zaaigoed niet altijd volledig vrij van vogelwerende stoffen. Biologisch zaaigoed is te duur voor deze doeleinden. Bij gespecialiseerde firma's kan je ook aan relatief goedkope prijs onbehandeld zaaigoed kopen.

Zomertarwe versus wintertarwe

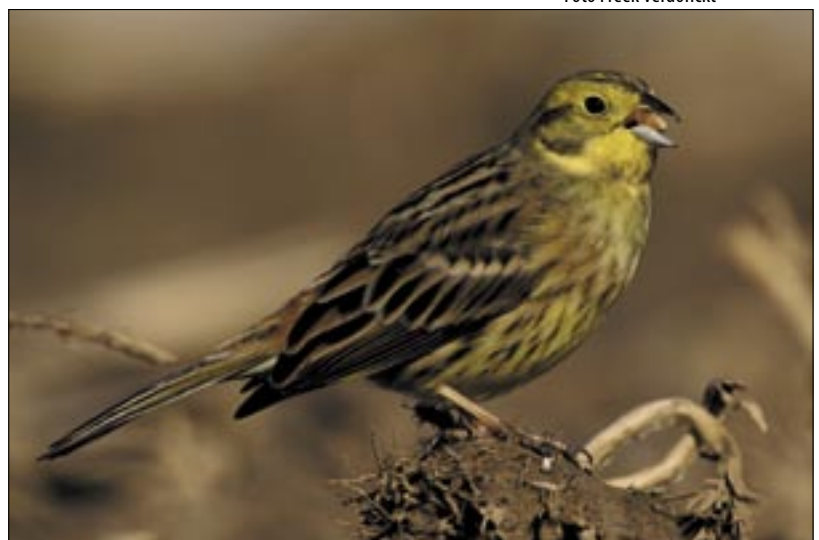
De belangrijkste reden van achteruitgang van akkervogels is de intensivering van de landbouw en verandering van teelten.

Het vrijwel volledig verdwijnen van de zomergraanteelt is zo één van die veranderingen die nefast gebleken is voor

akkervogels. De late inzaai en late oogst van deze teelt was voor laat broedende soorten als Grauwe gors, Grauwe kiekendief, Kwartel en Veldleeuwerik (meerdere legsels) een ideale situatie. Het verdwijnen van winterse onbespoten (zomer)graanstoppelvelden blijkt een enorm verlies voor overwinterende akkervogels.

Tegenwoordig wordt in de landbouw vrijwel enkel wintergraan (voornamelijk wintertarwe en wintergerst) gezaaid dat zeer intensief behandeld wordt met pesticiden, kunstmest en producten die het gewas laag houden. Op dergelijke velden kunnen alleen enkele gespecialiseerde en zeer algemene soorten overleven. Het gewas groeit ook steeds dichter op mekaar. Veldleeuweriken en Gele kwikstaarten worden hierdoor steeds meer afhankelijk van de schaarser wordende akkerranden. De 'sproeisporen' van de landbouwer gebruiken ze om te landen. Bijgevolg broeden ze dichter bij deze randen en zijn gevoeliger voor grondpredatoren die deze sporen ook gebruiken. Doordat de vegetatie zo gesloten is in de huidige wintergraanvelden zou het kunnen dat het broedsucces hierdoor negatief beïnvloed wordt. Aanhoudende koude en natte perioden gedurende het broedseizoen zijn nadelig voor de meeste vogelsoorten. Wanneer open structuren die snel kunnen opwarmen ontbreken, zoals onverharde wegen, akkerranden en ijlere vegetatiestructuren, werkt dit zeer nadelig voor grondbroe-

Geelgors met een graankorrel in de bek, akkerreservaat Bosdel, Outgaarden, maart 2007.
Foto Freek Verdonck

ders als Veldleeuwerik en Gele kwikstaart. Verder onderzoek naar dit effect op het broedsucces van Grauwe gorzen is noodzakelijk!

De oogstdatum valt steeds vroeger en deze tendens nog werd versterkt door de zachtere temperaturen van de afgelopen jaren. In de teelt van wintergerst is het de laatste jaren vrijwel onmogelijk voor een Grauwe gors om jongen te produceren omdat er reeds eind juni en begin juli gemaaid wordt. Voor kiekendieven geldt hetzelfde (zelfs in wintertarwe, dat later geoogst wordt). Enkel een arbeidsintensieve inventarisatie gevolgd door nestbescherming en duidelijke afspraken met de landbouwer kan hier soelaas bieden. Toch wel flink lastig voor soorten als Grauwe kiekendief en Grauwe gors waarvan het gros van de West-Europese populatie in tarwevelden broedt!

Er worden nu ook meerdere gewassen per jaar geteeld (twee tot zelfs vier in het geval van groenteteelt!) wat uiteraard voor de meeste soorten nefast is. Broedgelegenheid en voedsel zijn dan gedurende een te korte periode beschikbaar en het gebruik van meststoffen en vooral pesticiden is in de groenteteelt aanzienlijk hoger.

Tot enkele decennia geleden zagen we veel meer winterse (zomer)graanstoppelvelden, tijdens het najaar en de winter werd hier stalmest uitgestrooid en de perceelsgrootte was beduidend kleiner. Dit beheer is nu grotendeels vervangen door grote wintergraanvelden die vrijwel onmiddellijk na de oogst intensief worden bemest met drijfmest en omgeploegd en ingezaaid worden. Dikwijls wordt op deze percelen een groenbemester, meestal Gele mosterd, ingezaaid.

Zomertarwe als ideale teelt voor akkervogels

Voor de percelen met een hoge waarde voor akkervogels en 'distelgevoelige' percelen worden hiermee ingezaaid. Door de late inzaai van zomertarwe (maart - april) is het mogelijk om jaarlijks

de opbrengst op hetzelfde veld te laten staan tot na de winter. Deze vorm van akkerbeheer zorgt op termijn mogelijk voor een uitputting van de bodem maar momenteel is de kwaliteit van het tarwe, na enkele opeenvolgende jaren, nog steeds goed. Een late inzaai van zomertarwe lijkt ook de groei van Akkerdistel te beperken, vooral wanneer er zeer laat gezaaid wordt (eind april).

Percelen die een gunstige ligging hebben voor Veldleeuweriken worden beter iets vroeger in het voorjaar ingezaaid. Experimenten met betrekking tot zaaitijdstip van zomergraan, pesticidengebruik en broedende akkervogels in Haspengouw zijn noodzakelijk.

Tarwe en wisselbraak

De meeste percelen met een hoge botanische waarde worden met wintertarwe ingezaaid. Heel wat van deze plantensoorten profiteren van een vroege grondbewerking. Deze akkers hebben vaak, in tegenstelling tot zeer laat gezaaid zomertarweveldjes, een zeer bloemrijk aspect gedurende de zomermaanden. Naast Klaproos en Kamille zijn typische aspectbepalende soorten op kalkrijke akkers vooral Leverkruid, Wilgenroos, Akkerdistel en Bijvoet. Op voedselrijke akkers kan, bij achterwege blijven van enig herbicidengebruik, beter geopteerd worden voor zomergraan. Anders dreigen ruigtekruiden, zoals Akkerdistel, de wintergranen te overwoekeren.

De teelt van wintertarwe laat niet toe om jaarlijks op hetzelfde veld tarwe te laten staan tot na de winter, de akker moet immers reeds in de periode van eind oktober tot eind december worden ingezaaid. Jaarlijks hetzelfde perceel met wintergraan inzaaien kan dus enkel wanneer de opbrengst van de akker vroegtijdig opgegeten werd.

Kleine wintertarwepercelen blijven het daaropvolgend jaar braak liggen, de bewerking van ploegen en zaaien gebeurt dus pas om de twee jaar.

Grotere percelen zoals Katerspoel in Hoegaarden worden in tweeslagstelsel

beheerd. Dit heeft als voordeel dat de site jaarlijks overstaande tarwe herbergt, wat belangrijk is voor de vaste winterpopulatie gorzen, maar toch in wisselbraak beheerd kan worden.

Deze zeer extensieve vorm van akkerbeheer blijkt garant te staan voor de hoogste biodiversiteit op de akkers binnen het project 'Graan voor Gorzen'. Wisselbraak biedt kansen aan enorm veel soorten ongewervelden. Meest opvallend zijn de vele zeldzame soorten kevers die tijdens een bodemvalonderzoek gevonden werden (Lambrechts et al., 2007) en enkele kleine populaties van Bruin blauwtje die onder dergelijk akkerbeheer weten stand te houden.

Versterking kleine landschapselementen

Indien er langsheen de randen van de akkerpercelen lineaire landschapselementen zoals taluds, houtkanten en doornstruwelen aanwezig zijn, versterken we deze door brede onbewerkte ruigtestroken er langsheen spontaan te laten ontwikkelen. Er moet naar gestreefd worden zoveel mogelijk spontane uitbreiding van doornstruweel te laten plaatsvinden.

Bepantingen moeten altijd goed overwogen worden want zijn in optimaal akkervogelgebied nadelig indien te groot en vooral wanneer slecht gelokaliseerd. Ideaal is een spontane uitbreiding of lichte aanzet door aanplanting van doornstruweel. Dit blijken favoriete schuilplaatsen voor gorzen en mussen die tevens als slaapplek benut worden.

Voldoende dekking blijkt onder andere zeer belangrijk voor Geelgorzen en Ringmussen, typische soorten van eerder halfopen, kleinschalige landschappen, die afhankelijk zijn van schuilplaatsen zo dicht mogelijk bij de foerageerplaatsen. Voor soorten van open akkergebieden zoals Grauwe gors zijn verspreide struiken en ruigtekruiden belangrijk als zangpost gedurende het broedseizoen

en ideale rustplaatsen tijdens de rui- en winterperiode.

Teeltafwisseling en bemesting

Voorlopig zijn er amper tot geen praktijkervaringen met betrekking tot bemesting en teeltafwisseling bij het beheer van akkerreservaten. Na vijf jaar akkerbeheer met inzaai van tarwe is er een duidelijke daling van stikstof en nitraat merkbaar. Dit blijkt in enkele gevallen een gunstig effect te hebben op enkele zeer zeldzame akkerplanten (bv. floreerende populaties van Eironde leeuwenbek te Hoegaarden) maar veroorzaakt echter wel een duidelijke achteruitgang van een reeks opvallende akkerplanten als Klaproos, Kamille, Akkermunt, Grote ereprijs,... Voor een kleurrijke en attractieve bloemenweelde van akkerflora is dus in bepaalde mate bemesting nodig. De evolutie van deze soorten wordt jaarlijks opgevolgd en indien nodig met ander beheer bijgestuurd.

Op zeer stenige en/of zandige plaatsen is de productie van tarwe de laatste jaren sterk achteruitgegaan en op korte termijn zal er zeker moeten bemest worden met organische meststof. In de eerste plaats zal daar gecomposteerd maaisel uit de aangrenzende natuurgebieden voor gebruikt worden. Op termijn kan geëxperimenteerd worden met teeltafwisseling. In 2007 werd voor de eerste keer bijmenging van tarwe met vlinderbloemigen als Luzerne, Voederwikke en Esparcette gedaan aangezien deze planten stikstof binden uit de lucht. Percelen die prioritair in functie van akkervogels beheerd worden, moeten voldoende productief zijn aangezien het grote belang van de opbrengst die best zo lang mogelijk doorheen het winterhalfjaar beschikbaar blijft. Ook Hamsters en andere knaagdieren verkiezen velden met hogere productie boven verschaalde voedselarme akkers, door de aanwezigheid van dekking op productieve akkers. Na vijf jaar akkerbeheer in functie van gorzen blijken er, ondanks de uitbreiding van het areaal akkerreservaten, enkele beperkingen en enkele

negatieve evoluties op te treden die eventueel moeten bijgestuurd worden in de nabije toekomst door uitbreiding van de oppervlakte van de akkerreservaten en aanpassingen in het beheer:

- extensief beheerde tarweakkers onder wisselbraak blijken op een aantal plaatsen gevoelig aan vergrassing met Kweek en verruiging.
- zonder bemesting raakt de bodem uitgeput, daalt de productie van de tarwe en verdwijnt een deel van de akkerflora die belangrijk is voor akkerfauna (vooral courante soorten!)
- ledere winter blijkt de tarweopbrengst ontoereikend om de lokale gorzenpopulatie de ganse winter te kunnen herbergen. Ieder jaar zijn de meeste percelen immers al in de loop van januari en ten laatste februari volledig leeggegeten. Vooral voor Grauwe gorzen breekt dan de moeilijkste periode aan. Door een betere ligging van de percelen in broedgebied van Grauwe gorzen en door de ogenschijnlijke nieuwe traditie die opgebouwd wordt door de lokale populatie Geelgorzen, foerageren de gorzen steeds vroeger op de akkerreservaten en zijn er inmiddels reeds vanaf midden oktober behoorlijke concentraties gorzen merkbaar op de akkers. Deze vroege concentraties gorzen worden uiteraard zeer sterk in de hand gewerkt door vroeg optredende en aanhoudende koudeperiodes in de periode november en december. Daardoor wordt een aanzienlijk deel van het overblijvend graan al bij aanvang van het winterhalfjaar opgegeten. Binnen en nabij kerngebieden van Grauwe gorzen is een (forse) uitbreiding van de actueel kleine akkerreservaten dan ook wenselijk.
- Knaagdierpopulaties kunnen, vooral versterkt door zachte winters, aanzienlijk uitbreiden in akkers met overstaand graan en vooral in percelen met wisselbraak. Dit is normaal gezien geen probleem en zeker een voordeel in open akkergebieden waar kiekendieven er van kunnen

profiteren. Eind 2006 zaten er echter zoveel knaagdieren overal in het landschap (opeenvolging van zachtste jaren en zachtste winters sinds de metingen KMI) dat een aanzienlijk deel van de opbrengst van sommige akkerreservaten in de loop van november reeds op was, mede door vroege(re) concentraties akkervogels op de percelen! Ook Hazen en vooral Reeën kunnen een belangrijk deel van het graan verorberen.

- Rotting van overstaande tarweopbrengst is nog niet voorgekomen ondanks de zachte winters van de afgelopen jaren. Wel is er al meermaals kieming van de korrel in de aar vastgesteld maar dit wordt altijd wel gestopt door afwisseling van vorstperiodes gedurende de winter. Gekiemd graan wordt bovendien ook door akkervogels gegeten, zelfs als het nog in de aar zit. Als er een langdurige warme en vochtige periode van langer dan een maand in een winterperiode zou voorkomen, dan zou dit tot te sterke kieming en eventueel nefaste rotting kunnen leiden.

Bijvoederen?

Bijvoederen is een noodmaatregel die slechts toegepast wordt als alle tarwe van de akkerreservaten (en de nabije omgeving) verdwenen is en gebeurt enkel op percelen waar groepen Grauwe gorzen verblijven. We beperken ons tot het aanleggen van één of enkele voederplaatsen voor Grauwe gorzen in de eerste plaats om deze zeer sterk achteruitgaande en typische akkervogel optimaal te kunnen ondersteunen gedurende het ganse winterhalfjaar maar ook om op deze manier belangrijke inzichten in het gedrag te verwerven. Sinds eind december 2007 zijn we ook begonnen met het bestuderen van het foerageergedrag van Veldleeuweriken gedurende de winterperiode.

Er wordt voedertarwe voor kippen en zaaitarwe – dat niet meer kiemkrachtig is – uitgestrooid op een beperkt aantal plaatsen. Dit wordt nauwkeurig opge-

volgd en in de loop van 2006 en 2007 werd op deze manier het foerageergedrag van enkele akkervogels bestudeerd. Enkele belangrijke vaststellingen:

- Geelgorzen en (vooral) Grauwe gorzen prefereren uitgestrooide tarwe op kale bodem of maïsstoppel boven uitgestrooid graan in braakakkers, grasland of ruigte. Dit zou als reden kunnen hebben dat ze op vrijwel vegetatieloze foerageerplaatsen veel minder gevoelig zijn aan grondpredatie. Er is een beter zicht op de omgeving eenmaal geland en de duur om te eten en terug dekking te zoeken duurt minder lang dan op gestrooid graan in braakakker met ruigte of overstaand graan waar de korrel nog uit de aar moet geplukt worden. Daarenboven zijn Grauwe gorzen en leeuweriken bijzonder goed gecamoufleerd op stoppelveelden en vrijwel onbegroeide grond.
- Veldleeuweriken reageren zeer goed op voederplaatsen met tarwe op percelen in kerngebieden van deze soort. Voorwaarde is wel dat het uitgestrooid is op (vrijwel) kale bodem of open plaatsen in lage gewassen.
- Zowel tarwe, gebroken maïs als zonnebloempitten worden gegeten door gorzen. Deze voederplaatsen hebben tevens een aantrekkingskracht op Ringmussen, Vinken en Kepen. Leeuweriken werden voorlopig enkel bijgevoederd met tarwe.

Nood aan meer duurzame stapstenen en corridors in akkervogelgebieden

In de nabije toekomst gaan we in de eerste plaats proberen om de oppervlakte en spreiding van de akkerreservaten binnen broedgebieden van Grauwe gors en Veldleeuwerik verder uit te breiden. In de meeste landbouwgebieden is er nood aan vaste en dynamische infrastructuur om de gewenste basisbiodiversiteit te halen. We streven naar een model waarbij de akkerreservaten uitgebouwd worden als een duurzame ruggengraatstructuur van akkernatuur in het agrarisch gebied en waarbij tevens lineaire

of puntvormige landschapselementen versterkt worden.

Indien deze structuur in zeer groot-schalige akkergebieden gelegen is (bv. plateau van Outgarden en Vissenaken en de grote akkergebieden rond Landen) streven we naar een model van dergelijke ruggengraatstructuur met daaraan geënt groene aders doorheen het landschap. Deze groene aders zijn duurzame natuurstroken (bermen, bufferstroken langs KLE's en waterlopen) en tijdelijke stroken in beheerovereenkomsten met landbouwers en op maat van akkervogels om de grootschaligheid van dergelijke landschappen te doorbreken en verbetering van het leefgebied van akkervogels te bekomen.

Gezien het specifieke beheer en inrichting zijn (goed gesitueerde) akkerreservaten nodig om duurzame akkernatuur te bekomen, behouden en te versterken. Bij gebrek aan alternatieven en om (hoogdringende) expertise op te bouwen met betrekking tot akkernatuur, is het een belangrijke taak voor Natuurpunt en de overheden om in de uitbouw van akkerreservaten te investeren. Het huidige gevoerde natuurbeleid werkt dit echter volop tegen. Verwerving en beheer buiten de schaarse en enkele planologisch reeds veiliggestelde grote eenheden natuur worden in toenemende mate bemoeilijkt. Op gemeentelijk en provinciaal niveau is er rond soortbescherming zeer veel te bereiken indien de juiste keuzes gemaakt worden.

Grauwe gorzen in vlucht, akkerreservaat Grote Kouter, Roosbeek, januari 2006.
Foto Freek Verdonckt

Conclusie

Er is dringend nood aan soortgerichte maatregelen zo niet zullen de resterende populaties van Grauwe gorzen waarschijnlijk verdwijnen. De huidige beschermingsmaatregelen zijn voornamelijk gericht op wintervoedsel en meestal in suboptimaal biotoop voor deze soort. Voorziening van broedgelegenheid is een zeer belangrijk aandachtspunt omdat vooral het broedsucces bijzonder laag lijkt te zijn.

Belangrijkste maatregelen zijn extensief akkerbeheer (zomertarwe!) met overblijvend graan, braaklegging van onder andere graan- en maïsstoppel gedurende broedseizoen en inzaai onbehandeld zomergraan in kerngebieden van deze soort.

Tijdens de ruiperiode eind juli tot eind september moeten er in de broedgebieden braakliggende terreinen of kruidenrijke bietenvelden aanwezig zijn die grenzen aan akkers met overblij-

vend graan of stoppelvelden met veel oogstrest.

Gedurende de winterperiode biedt een afwisseling van veel stoppelvelden en overblijvende tarwepercelen, enkele verspreide doornstruwelen en enkele graslanden in kerngebieden van Grauwe gorzen de beste garanties op behoud van deze typische akkervogel.

Dankwoord

Het project 'Graan voor Gorzen' valt of staat met de inzet van vrijwilligers. Het zijn een hele reeks mensen van de Natuurpunt afdeling Velve-Mene en de VWG NPOB die zich hiervoor op verschillende manieren inzetten. Belangrijkste taken zijn uiteraard verwerving en beheer maar ook opvolging van de resultaten, begeleiden van terreinbezoeken en financiering zijn cruciaal voor het slagen en voortzetting van dit project. Het is moeilijk om hierin volledig te zijn maar volgende mensen verdienen alleszins

Grauwe gors.
Foto Freek Verdonck

een gouden graangors voor hun inzet voor dit project in de periode 2002-2007: Hugo Abts, Lieven De Schamphelaere, Freek Verdonckt, Michaël Vandeput, Jos Cuppens, Peter Collaerts, Marcel Jonckers, Erwin Collaerts, Kurt Boux, Jorg Lambrechts, Pieter Abts, Iwan Lewylle, Luc Briesen, Pieter Vanormelingen en Esther Buysmans.

Dank Jorg Lambrechts, Lieven De Schamphelaere, Olivier Dochy, Freek Verdonckt, Patrik Oosterlynck en Pieter Abts voor het nalezen en aanvullingen op dit artikel.

Dank aan Libert Bergen voor de goede afspraken met betrekking tot ploegen en zaaien.

Referenties

- **Lambrechts, J., Stassen, E., Janssen, M. & F. Vankerhoven** (2007). Natuurontwikkeling in Hoegaarden en de effecten op bodembewonende ongewervelden. Verslag van een uitgebreid bodemvalonderzoek. Natuurpunt Velpe-Mene. Gepubliceerd op www.velpe-mene.be/natuurstudie. 57 pp

---

Robin Guelinckx

Utsenakenweg 15

3300 Tienen

016 50 35 60

www.velpe-mene.be

www.graanvoorgorzen.be

BRAKONA

Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie

Begin 2000 werd binnen het kader van het provinciale milieubeleidsplan 2000-2004 overgegaan tot de oprichting van de Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie, afgekort **BRAKONA**. Dit initiatief kadert nu in het provinciaal milieubeleidsplan 2004-2008 in project 9 (Betere Natuur – Natuurlijke entiteiten kwalitatief bevorderen), subdoelstelling 3 (Onderzoeken, instandhouden en herstellen van populaties van kwetsbare, zeldzame en bedreigde soorten).

BRAKONA stelt zich de optimalisatie van het potentieel aan natuurkennis in functie van het natuurbehoud en -beheer in de provincie Vlaams-Brabant als hoofddoel. Tevens wil het als contactorgaan het lokale studiewerk een meerwaarde geven door het voeren van een georganiseerd overleg tussen de bestaande milieuverenigingen en natuurstudiewerkgroepen.

Info:

Griet Nijs,
medewerkster Brakona

Natuurpunt Studie
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
015 77 01 61
E-mail: brakona@natuurpunt.be

Themagroepen en themaverantwoordelijken Brakona

Geologie

Manuel Sintubin

Rommersom 17a, 3320 Hoegaarden
(manuel.sintubin@geo.kuleuven.ac.be)

Stefan Helsen

Hollandstraat 95a, 2223 Schriek
(stefan.helsen@ecorem.be)

Zwammen

Georges Buelens

Boskouterstraat 41, 3370 Kerkom
(georges.buelens@telenet.be)

Planten

Luc Vervoort

Penitentienstraat 51, 3000 Leuven
(luc.vervoort@natuurpunt.be)

Ongewervelden

Koen Berwaerts

Veststraat 43, 3271 Zichem
(koen.berwaerts@versateladsl.be)

Bart Vercoetere

Leuvensebaan 65, 3220 Holsbeek
(b.vercoetere@haskoning.be)

Vissen

Kelle Moreau

Korenbloemlaan 5, 3052 Blanden
(kelle.moreau@gmail.com)

Amfibieën en Reptielen

Chris Van Den Haute

Brandenstraat 32, 3012 Wilsele
(chris.vandenhaute@med.kuleuven.ac.be)

Vogels

Maarten Hens

Dorpsstraat 48, 3078 Meerbeek
(maartenhens@yahoo.co.uk)

Zoogdieren

Véronique Verbist

Kasteeldreef 35, 3210 Linden
(veronique.verbist@lne.vlaanderen.be)

Colofon

Auteurs

Koen Berwaerts, Luc Crèvecoeur, Robin Guelinckx, Jorg Lambrechts, Filip Meyermans, Koen Smets, Roosmarijn Steeman, Arno Thomaes, Nobby Thys, François Vankerhoven, Luc Vervoort, Ruben Walley, Wout Willems, Johan Wouters

Thomas Ceulemans

Joeri Cortens

Johan De Meirsmen, Marc Herremans

Herman Dierickx

Robin Guelinckx

Jorg Lambrechts, Wouter Vanreusel, Ilf Jacobs

Philippe Liesenborghs

Roosmarijn Steeman, Jorg Lambrechts, Robin Guelinckx

Arno Thomaes

Frank Van De Meutter

Dries Van Den Broeck

Dominique Verbelen

Voor het nalezen van de artikelen werd een beroep gedaan op vele experts ter zake en gelegenheidsreferenten, waarvoor dank.

Coördinatie en eindredactie

Griet Nijs, medewerkster Brakona

Vormgeving

Luc Nagels, lucagraaf@telenet.be

Druk

Druk in de Weer

Forelstraat 35, 9000 Gent

09 224 29 14

www.drukindeweer.be

Foto's cover

Grote foto:

Europese haas (Geert Vanhulle; www.natuurfotoalbum.be)

Inzetjes van boven naar onder:

Geelgors (Freek Verdonck)

Grote pimpernel (Herman Dierickx)

Inventarisatie lieveheersbeestjes (Jos Van Roy)

Gewoon schildmos (Marc Herremans)

Hooibeestje (Jeroen Mentens)